

I. 506. 221

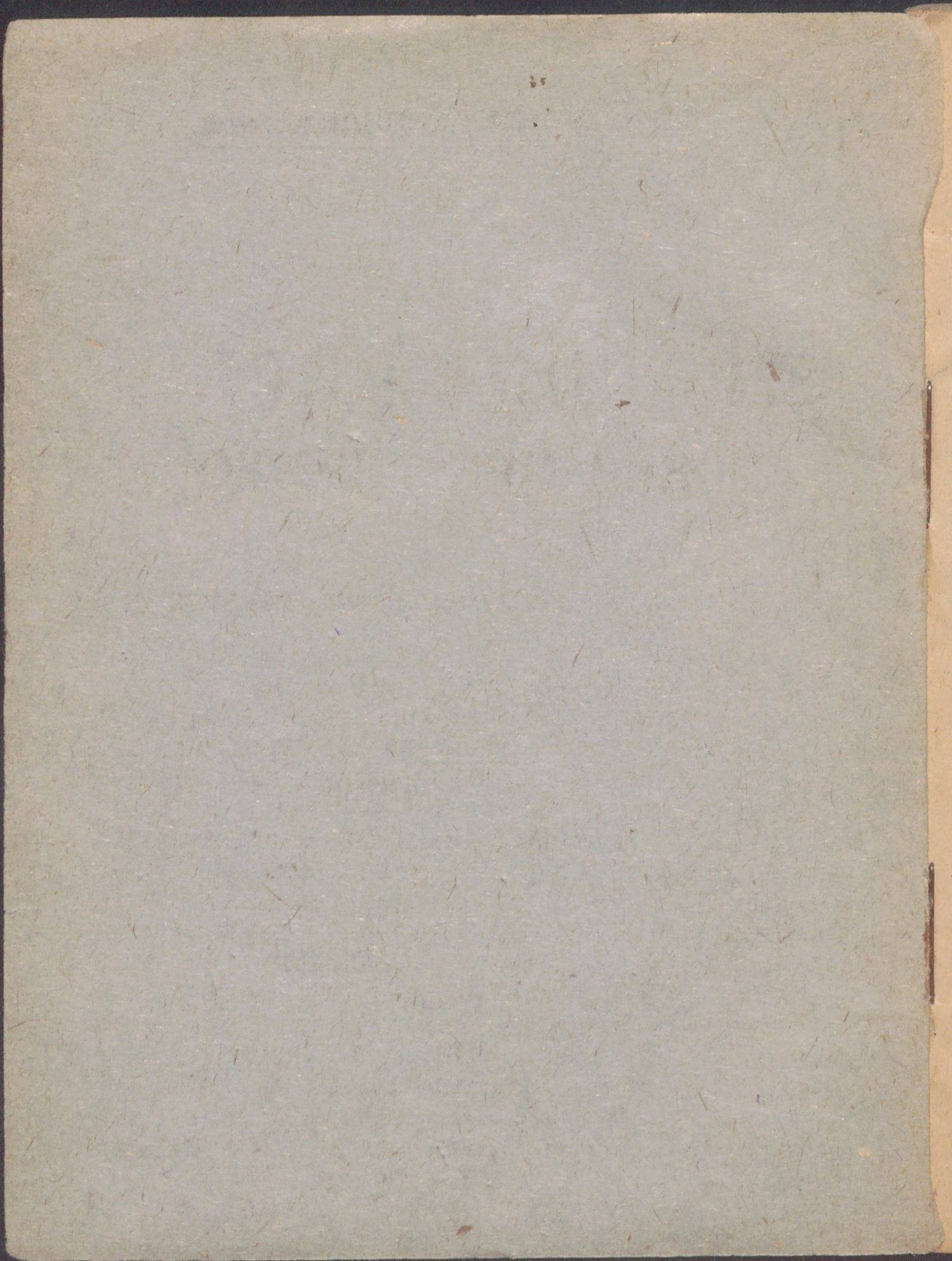
Бутрым Жаляда.

СТРАШНЫ ВОРАГ.
КНИЖКА ПРА ГАРЭЛКУ.

(Выданье аўтара).

1924 г.
Вільня.

СТРАШНЫ ВОРАГ. КНІЖКА ПРА ГАРЭЛКУ.

1. Як людзі навучыліся рабіць гарэлку.

Ня шмат ёсьць у нас такіх людзей, што не каштавалі гарэлкі, або хоць віна ці піва. Бо ўжо так яно вядзецца, што дзе толькі людзі зьбяруцца, там і гарэлка ёсьць. У гасьцёх, на хрысьцінах, на вясельлі, на пахаронах, — скрозь п'юць гарэлку. Перад Вялікаднем кожны гаспадар дбаіць аб тым, каб было чым гасьцей пачаставаць і каб самому было чым сьвята адбыць, і купляе гарэлку. І адбываюць сьвята гарэлкай, і п'юць яе ня толькі сталыя людзі, але даюць і дзецям. Кажуць, што без гарэлкі ніяк ня можна быць, што ўжо так здаўна заведзена, і што як паклічыш людзей, ды не паставіш гарэлкі, дык людзі не захочуць і сядзець, а разыйдуцца і абгавораць скупнога гаспадара. Што-ж гэта такое гарэлка? Адкуль яна бралася, за што яе людзі так любяць, і якая з яе карысьць дзеля душы і цела тых людзей, што яе п'юць?

І. 506.221

Ужо з даўняга часу людзі навучыліся рабіць з вінаграду віно. З вінаграду выціскалі сок і давалі яму падкіснуць. У вінаградным соку ёсьць цукар, і як толькі сок трохі падквасьнее, дык з таго цукру вытвараецца так званы алкаголь; у нас яго завуць сьпіртам. Вось гэты алкаголь у віне і гарэлцы і сп'яняе чалавека. Віно можна зрабіць ня толькі з вінаграднага соку, але і з усякіх ягад і з ягадачнага і грушовага квасу. Толькі ў такі, не вінаградны, сок падсыпаюць цукру; сок квасьнее, з цукру вырабляецца алкаголь, і тады з гэнага соку ўтвараецца віно.

Алкаголю ў віне нямнога, і ён перамешаны там з вінаградным, ці з якім іншым сокам; дзеля таго віно ня так сп'яняе, як гарэлка, і яго магчыма болей выпіць, чым гарэлкі. Перш людзі ня ўмелі дабываць з віна алкаголь, а пасля, гадоў за тысячу да нашага часу, у канцы дзясятага веку ад нараджэньня Хрыста, арабы*) неяк дабылі з віна алкаголь ці сьпірт. Праўда, ён тады ня быў такі моцны, як той, што цяпер выганяюць, бо тады ня ўмелі яшчэ добра пераганяць, і ў ім заставалася трохі вады; але ўсё-ж ён быў надта пякучы, і людзі зразу прыкмецілі, што ён моцна шкодзіць здароўю, таму яго і ня пілі. З часам лекарчы пачалі браць алкаголь на лекі і яго прадавалі ў аптэках. І ад яго была людзям карысьць.

Гадоў праз пяцьсот надумаліся людзі зьмешаваць алкаголь з вадой, іначай—навучыліся рабіць гарэлку. Гарэлка ня так пякуча, як неразведзены алкаголь ці сьпірт, і яе ўжо магчыма

*) Такі народ; цяпер жывуць яны у Арабіі, што за Турэччынай.

было піць. Але сьпярша ўсё-ж прадавалі гарэлку толькі па аптэках, на лекі, а далей гадоў праз сто, пачалі яе прадаваць усюды, пачалі яе людзі ўжываць не з наказу лекара, а пілі так, як і цяпер п'юць. І як пачалі яе піць, дык здароўе людзей стала больш псавацца, народу стала больш уміраць з хваробаў, а то і наглай сьмерцьцю многа ўмірала, напіўшыся гарэлкі. І вось сталі людзі нішчэць. бо п'яны чалавек ня можа аб гаспадарцы добра дбаць, і багатыя гаспадары праз гарэлку рабіліся ўбогімі. Тады налажылі на гарэлку акцыз, каб яна падаражэла і каб яе меней пілі; але тое не памагло. Людзі ўжо пакаштавалі гарэлкі і плацілі за яе дорага, абы толькі піць, а якая з яе шкода здароўю, то ня надта ведалі. І пашла гарэлка гуляць па сьвеце, так што — кажу-ж — цяпер мала ёсьць такіх людзей, што ня ведаюць, які ў ёй смак.

II. Дзеля чаго людзі п'юць гарэлку і ці праўду яны пра яе кажуць.

Дзеля чаго людзі п'юць гарэлку? А кажуць, дзеля таго, што ад гарэлкі чалавек бывае весялей, забывае гора, робіцца гутарлівым і дзеля таго, каб сьмялей і скарэй што-небудзь зрабіць. Паглядзім, ці праўда, што гэта усё бывае ад гарюлкі, і калі бывае, дык ад чаго.

У чалавека ў галаве і ў сьпіне ёсьць мазгі. Ад мазгоў ідуць па ўсяму целу тоненькія мазгавыя вітэчкі; яны завуцца нэрвы. Нэрвамі парадкаваюць мазгі. Ня ўсе нэрвы аднастайную працу вядуць у людцкім целе: аднымі нэрвамі чалавек

чуець боль, а другія нэрвы прымушаюць яго рабіць усякія рухі, варушыцца. Ёсьць хвароба, што завецца паралюш. Яна бывае ад таго, што нэрвы з хваробы спарыжуюцца, зьмярцьвеюць, нічога ня чуюць. Калі спарыжаваны тыя нэрвы, што чуюць боль, дык чалавек у тэй часьці цела, дзе нэрвы спарыжаваны, ня чуе болю; а як яшчэ спарыжаваны і тыя нэрвы, што прымушаюць рабіць рухі, дык чалавек ня можа і варушыць спарыжаванай часьцінай цела. І тады кажуць, што чалавеку адабрала рукі, ці ногі, ці язык. А ёсьць такія лякарствы, што як іх выпіць, а іншых толькі панюхаць, дык мазгі, а за імі і нэрвы на нейкі час спарыжуюцца, іначай—заснуць, і чалавек тады ня так чуець боль, а ад іншых і саўсім не пачуе. І вось, як трэба зрабіць хвораму апарацыю, рэзаць жывое цела, дык даюць яму нюхаць такое лекаства—хлёраформай завецца. Хлёраформа прысыпляе мазгі і нэрвы, і хвораму не баліць як адразаюць яму руку ці нагу. Такія лякарствы, што спарыжуюць мазгі і нэрвы завуцца наркотычнымі. Усе яны надта атрутны, і лекары даюць іх ужываць толькі ў вялікай патрэбе, бо яны шкодзяць целу.

Алкаголь таксама прысыпляе мазгі і нэрвы, толькі ня так моцна, як, прыкладам, хлёраформа. Але і наркотычныя лякарствы і алкаголь ні адразаюць спарыжуюць нэрвы. Сьпярша ад іх сэрца пачынае хутчэй біцца, і хутчэй разганяе кроў па целе, і яе болей прылівае да мазгоў. Чалавек ад гэтага робіцца жвавейшы, весялейшы; але гэта бывае нядоўга, і пасля нэрвы пачынаюць спарыжавацца. Вось жа як вып'е чалавек гарэлкі, ці

разьведзенага сьпірту, то ён сапраўды спачатку весялейшы стане, бо алкаголь узбурыць кроў; але хутка нэрвы пачынаюць парыжавацца, прысыпляюцца мазгі і розум, і ўжо тады чалавек не разьбірае, што казаць, а з чым і прымаўчаць трэба, і стане надта гутарлівы і вясёлы; вып'е яшчэ трохі і пачынае плясьці чаго і саўсім ня трэ' было-б гаварыць і чаго ніколі не сказаў-бы цьвярозы, пасароміўся-б, стрымаўся-б.

Вось якая гарэлачная вясёласць; а бывае яна ад таго, што гарэлка трохі парыжуе мазгі, прысыпляе розум, і чалавек ужо не разьбірае — ці добра, ці дрэнна ён робіць.

Як гарэлка прытупіць мазгі, то п'яныя забываюць у той час і пра гора сваё і пра нуду. Ці-ж гэта добра? Ляпей-жа цьвярозаму абмысьліць, як ліха абмінуць, як яго пазбавіцца, а ад гарэлкі яно толькі на які час засьне, пакуль чалавек п'яны, а там узноў вернецца. Ніколі яшчэ і ніхто не збываўся бяды гарэлкай, а толькі здабываў яшчэ горшую.

Вось-жа, як вып'е чалавек чарку гарэлкі ці другую, дык зразу стане весялейшы на язык; вып'е яшчэ, так і дужа яго разьбірае; ужо ён і сорама усякі пакінець, а там дойдзе і да сваркі і да біцьця. Праўда, ёсьць і такія, што, упіўшыся ня б'юцца, а лезуць цалавацца, а то яшчэ плачуць, самі ня ведаюць чаго, альбо сьмяюцца. А гарэлка свае робіць: сьвет п'яному навыварат пойдзе; дзе адно — там яму двое здаюцца; язык, рукі, ногі як ні свае. Здалёку можна пазнаць п'янога, як ён, ідучы вуліцай, спатыкаецца і хіляецца на ўсе бакі. Ці-ж добра, як даплёўшыся да хаты,

зваліцца дзе-небудзь і засьне; а як не засьне, дык зачне біцца, сям'ю паразганяе, бо ён тады ня ведае, што робіць: гарэлка розум адабрала. А то бывае, што да дому ня дойдзе, а дзе-небудзь на вуліцы зваліцца і засьне, часам так, што і на век. Падлічана, што пятая часьціна з тых людзей, што так дужа напіваюцца, уміраюць п'яныя наглай сьмерцьцю.

Як п'яны прасьпіцца ды ўстане, дык ён надта дрэнна чуецца і вось, каб паправіцца, палячыцца, дык часта ўзноў бярэцца за чарку. Але як само пахмелье ёсьць хвароба ад алкаголю, дык чарка нічога й не паправіць, а толькі ўзноў спарыжуе трохі цела, і ён ня так чуе тую хваробу. Вось-жа цяпер бачыце, што шукаючы ў гарэлцы вясёласьці, чалавек здабывае сабе хваробу—пахмелье.

Ці дадае гарэлка сілы?

Праўда, што чалавек, замарыўшыся, жвавей бярэцца за працу калі вып'е гарэлкі; толькі не з тае прычыны, што гарэлка дадае сілы, але дзеля таго, што яна застаўляе сэрца хутчэй біцца, ўзбуравае кроў і—чалавек як быццам і запраўды падужзець. Пасьля алкаголь трохі спарыжуе нэрвы і чалавек на той час ня так чуе, што замарыўся. А гэта ня добра,—бо хто чуе, што замарыўся, таму аддыхнуць трэба, а як чалавек прыглушыць сваю млявасьць гарэлкай, то ён працуе над сілу і траціць здароўе. Тыя грошы, што касцы, малацільшчыкі ці іншыя рабочыя людзі, працуючы, трацяць на гарэлку, каб выпіць перац ядой, лепі траціць на лепшую яду. Ад лепшай яды сіла прыбывае, і чалавек працуючы, ня так заморыцца.

Цяпер людзі даведалися, што гарэлка ня толькі ні дадае сілы, але яшчэ адбірае. Калісь-ці ангельцы ваявалі ў Азіі з індусамі. Там надта горача, так горача, што нашаму чалавеку і ня ўжыць-бы там. Ангельскія салдаты ня прызвычаены да такой пякоты і ім дужа цяжка было ў паходзе; ім давалі перад ядой па чарцы гарэлкі, але ня ўсім, бо шмат было й такіх, што саўсім ня пілі ні гарэлкі, ні віна, ні піва. І вось запрымецілі, што тыя салдаты, няп'ючыя, ідучы паходам нароўне з п'ючымі і ў пякоту і ў дождж, меней заморваліся і хварэлі, чым п'ючыя. А і тыя п'ючыя пілі толькі па чарцы, што ім давалі, і больш ім недзе было дастаць гарэлкі. Вось-жа і чарка перад ядой адбірала ў людзей здароўе й сілу.

Таксама было з ангельцамі, як яны ваявалі ў Канадзе, у Паўночнай Амэрыцы. Там ужо ня горача, а было куды халадней ангельцам, як дома; і ўсё-ж тыя салдаты, што ня пілі саўсім гарэлкі, ня грэліся ёй, здаравей і мацней былі за тых, што пілі. Тады наўмысьля сталі рабіць спробу ў амэрыканскім войску. Так адзін час салдатам давалі перад ядой гарэлку, потым не давалі, а пазьней узноў давалі. І заўсёды салдаты былі крапчэй тады, як ня пілі гарэлкі. Такія спробы рабіліся ў цёплых краёх, у гарачых і ў халодных, і заўсёды выходзіла, што без гарэлкі людзі лепі цярпелі і працу і пякоту і холад, і былі здаравейшыя і жвавейшыя.

Вось цяпер мы й бачым, што дужа абмыляюцца тыя, што п'юць гарэлку, каб лепі ішла праца, бо гарэлка сілы не дадае, а толькі, выпіўшы,

чалавек ня чуе млявасьці; але за тое пасьяля заморваецца яшчэ горш.

Яшчэ п'юць зімой у дарозе, каб пагрэцца, бо кажуць, што гарэлка грэіць, што, ня выпіўшы на дарогу, можна ў вялікі холад і замерзнуць. Паглядзім, якая гэта праўда.

У 1894 годзе адзін вучоны чалавек з Нарвежскай зямлі, па прозьвішчу Нансен, з дванаццацьма таварышамі паплыў на караблі ў Ледавітае мора. Трэ было яму рабіць там дазнаньні дзеля навукі. А на тым моры так холадна, што і ўлетку крыгі плаваюць, а далей на поўнач дык лёд і саўсім ні растае. У нас ніколі не бывае такога холаду як там. Нарвежаны прабылі ў тым краю тры гады на караблі, які ўмерз у крыгу. З тых трох гадоў сам Нансен з адным таварышом прабылі паўтара гады не на караблі, а ішлі пехатой па крыгах і начавалі на двары, напінаючы будку і ўлязячы на ноч у цёплы футраваны мяшок. За ўсе тры гады ніхто з тых трынаццацёх людзей ня выпіў ні каплі гарэлкі, каб пагрэцца, бо яны яе і ня бралі з сабой. І аднак-жа ніхто ні замерз і ні захварэў з холаду, і ўсе вярнуліся дамоў жывыя і здаровыя.

Яшчэ людзі езьдзяць на некалькі месяцаў у Ледавітае мора біць кітоў, і сярод тых людзей шмат ёсьць такіх, што не бяруць з сабой гарэлкі, хоць даводзіцца ім працаваць цяжка і ў холадзе. Яны знаюць, што сілы і здароўя дасьць ім не гарэлка, а добрая ежа, і дзеля гэтага набіраюць з сабой шмат яды, а гарэлкі не бяруць, бо ведаюць, што добра ад яе ня будзе, а здароўю яна пашкодзіць.

Чаму-ж у нас іншыя людзі мысьляць, што гарэлка грэе? А вось чаму. Як вып'е чалавек гарэлкі, дык пачне ў яго твар гарэць, і па ўсім целе скура цяплейшай станецца. Вось і думае чалавек, што гарэлка яго нагрэла. Аж яно саўсім ня так. Гарэлка толькі прымусіла сэрца хутчэй біцца і ўзбурыла кроў. Дзеля гэтага аблічча і уся скура й гарыць. А з прычыны таго, што блізка пад скурай працякае цяпер больш крыві, дык ад гэтага выходзіць з цела вон больш цяпла, і цела праз тое не награвецца дужэй, а ахаладае. А ня помніць яшчэ чалавек таго, што гарэлка парыжуе мазгі і нэрвы і праз гэта ня так чутны холад. Вось жа і бачым, што гарэлка ані крыху ня грэіць, а што цела праз яе хутчэй халадае, і выпіўшы гарэлкі хутчэй замерзьнеш, або адмарозіш руку ці нагу, як ня піўшы. І шмат каму давялося замерзнуць праз тое, што яны хоць і ня былі п'яныя, але грэліся гарэлкай. А ў моцна п'янога нэрвы так парыжуюцца, што ён саўсім ня чуець ні холаду, ні болю.

Вось і бачым цяпер, што ні весялей, ні здаравей, ні цяплей ад гарэлкі ні стане.

III. Якую шкоду робіць гарэлка нашаму целу?

Як чалавек вып'е гарэлкі, ці віна, ці піва, дык ён стане п'яным; ён ужо тады не гаспадар ні над сваім розумам, ні над целам. Ад чаго-ж ён робіцца такім? А ад таго, што ён тады атручаны, бо ў гарэлцы, у віне, у піве ёсьць алкаголь, а алкаголь—атрута.

Каб жыць на сьвеце, чалавек мусіць гадаваць

сваё цела; ён мусіць есьці і піць. Яда і піцьцё ідзець у жалудак; жалудак выпускае з сябе на яду сок (ён так і завецца жалудны сок), а з печаняў ідзець жоўць. Жалудны сок і жоўць пера-мешваюцца з ядой, і яна робіцца такая, што цела тады можа забіраць сабе з яе што яму трэба, і тады яда ідзець з жалудка ў кішкі. Скрозь сьценкі ў кішках праходзіць з яды ў кроў, тое, што патрэбна целу, і кроў, бягучы па жылах у целе, гадуець яго, аддаючы гэны пажыў целу.

Гэта так бывае, калі чалавек зьесьць, ці вып'е што для цела годна. Але ёсьць такія рэчы, што цела з іх ня толькі пажыву жаднага ня мае, але наадварот, папаўшы ў цела, яны яго робяць хворым і даводзяць да сьмерці. Такія рэчы завуцца атрутай. Адны атруты, як мыш'як, сулема, сіні камень, шалянец, чамярыца, і шмат іншых атручваюць цела адразу, а другія паволі. І алкаголь ці сьпірт гарэлачны, не разьведзяны, — вялікая атрута; ён забіваець цела надта хутка. Бывалі, прыкладам, такія выпадкі, што як вязьлі бочкі з сьпіртам, дык людзі, ахвочыя да гарэлкі, рабілі так: зьбівалі трохі на бок абруч на бочцы, пад абручом праколвалі шылам ці швайкай дзірачку, і праз тую дзірачку цягнулі саламінкай з бочкі сьпірт. Некаторыя тут-жа падалі і ўміралі, а другія занядушвалі. Таксама бывае і ад разьведзянага алкаголю—ад гарэлкі. Толькі яе ўжо далёка больш чымся сьпірту трэба выпіць, каб адразу памерці. І людзі ня часта атручваюцца гарэлкай адразу на сьмерць, а найбольш—нап'ецца і выць-выразіцца, тады ізноў нап'ецца, і так не адразу на сьмерць, а патроху сябе атручвае.

Алкаголь атручвае і цела, і мазгі, і нэрвы; п'яны, прытручаны алкаголем, ня ведае, што рабіць, і рукі і ногі дрэнна яго слухаюцца і робяцца як не свае. Сьпярша так бывае толькі тады, як чалавек п'яны, але ў тых, што доўга п'юць, ужо і ў цьвярозах галава заўсёды замарочана і рукі і ногі трасуцца.

Іншыя людзі мысьляць, што як піць гарэлку патрохі ды яшчэ перад ядой, дык гэта ня толькі не шкодліва, а нават надта добра для здароўя. У каго живот баліць, так наумысьля п'юць настойку гарэлкі на розных зёлках. Але ў хваробе гэта памагае ўсё роўна, як кашаль. Гарэлка ані не паможа, а толькі нашкодзіць. Абмыляюцца і тыя, якія думаюць, што ня толькі не шкодліва, а нават карыстна піць гарэлку патроху. І я зараз вам скажу праз што гэта.

Усё, што мы ядзім і п'ём, робіць у нашым целе ці добра ці дрэнна. Вось скажам, добрая сьвежая яда перарабляецца на кроў і гадуе цела, а нясьвежая яда ды нячыстая вада шкодзіць целу, бо ад яе захварэш. Паглядзім, што робіць у целе алкаголь і якая з яго карысьць целу.

Вучоныя людзі, робячы усякія спробы, даведаліся, што пажыву для цела з алкаголю няма аніякай, бо ён не перарабляецца на кроў. Ён толькі ходзіць з кроўю па жылах, і як яго шмат выпіць, дык ён атручвае цела хутка, а як мала, дык атручвае патроху.

Як наліць дужа моцнага сьпірту на руку, дык перш-наперш на тым мейсцы станецца надта холадна; гэта ад таго, што сьпірт надта хутка высыхае; потым рука стане чырвоная і як-бы гарыць.

Гэта так бывае, як наліць сьпірту на здаровую скуру; а як нальеш на рану, дык усё адно як прыску гарачага прыложыш—так пячэць і баліць. Калі памазаць сьпіртам у роце ці ў носе, дык надта пячэцца, бо там скурачка цянюсенькая. Так сама тоненькая, або можа і таньчэй скурачка ў страваходзе (ў ечы), ў жалудку і ў кішках. Вось-жа як выпіць моцнага сьпірту, дык ён тую скурачку папячэць і яна, зрабіўшыся апечанай, будзе балець. Разьведзяны алкаголь, гарэлка, моцна апячы скуркі ня можа, але-ж яна ўсё роўна робіць шкоду нашаму целу хоць патроху. Як у страваходзе і ў жалудку гарэлка трохі папячэць тую тоненькую скурачку, дык яна пачырванее і набракне. Праўда, калі болей ня піць, дык праз колькі гадзін скурачка ўзноў стане такая, якая й была, але як яшчэ піць і далей, дык скурачка ўсё мацней прыпякаецца і, ўрэшці, станецца саўсім чырвоная і набракшая. Тады ўжо сок жалудны, што выходзіць з жалудка ў яду, стане не такі, як трэба, яда ня можа так хутка, як трэба, перарабляцца і доўга застаецца ў жалудку. Праз гэта бярэць чалавека на ваніты, баліць у яго жы вот, а цела, ня маючы сабе заўчаснага пожыву, робіцца млявым і слабым. Нават і тая яда, што ўрэшці пойдзе з трыбуха ў кішкі, ужо ня будзе для цела так карысна, бо, прабыўшы доўга ў трыбуху, яна стане нясьвежая, перакісьнець, а ўсё нясьвежае моцна шкодзіць целу.

Чым даўжэй чалавек п'ець гарэлку, тым больш псуецца ў яго жалудак. Таксама псуець гарэлка й кішкі: яны хварэюць і ня могуць так, як належыць, выпускаць у кроў пажыўны сок з

на-сізы, твар абсыпаецца прышчамі, выступаюць чырвоныя плямы.

Можа хто скажа, што некаторыя людзі і гарэлкі ня п'юць, а хварэюць цяжка і на сэрца, і на живот, і на лёгкія. Гэта праўда. Але-ж па бальніцах, дзе ляжаць хворыя, іх распытвалі і тады запісавалі, які хворы піў гарэлку, а які не, і выходзіць, што значна большая частка тых людзей, што цяжка хварэюць, або самі пілі гарэлку, або іх бацькі пілі і, быўшы самі хворымі ад гарэлкі, парадзілі кволых дзяцей. Кожны можа застудзіцца і цяжка захварэць; але-ж не застудзіўшыся альбо не падарваўшыся на цяжкай рабоце, ці цяжка падняўшы, чалавек живе сабе здаровы, абы добрую ежу меў ды жыў у сухой, прасторнай хаце. А ў п'ючага заўсёды патроху штось баліць, пакуль не зваліцца з ног, альбо калі раней не памрэць ён наглай сьмерцьцю.

А ёсьць і такія хваробы, што нападаюць толькі на тых, хто гарэлку п'е. Вось, скажам, косьці ў п'яніц робяцца трухлявыя і лягчэй ламаюцца, чымся ў няп'ючых. Гарэлка не дае спаць спакойна; п'ючаму часта сьніцца што-небудзь страшнае, ён крычыць, праз сон жжахаецца, усхопліваецца; п'яніцы здаецца, што нешта яго давіць, нават кажуць, што гэта „дамавік давіць“, хаця ніякага дамавіка на сьвеце няма, а за яго спраўляецца гарэлка.

Я ўжо казаў, што гарэлка атручвае мазгі. Ад гэтага ў п'яніц бывае асобная хвароба — яна завецца „белая гарачка“. Хвораму вярзіцца ўсялякая погань: яму здаецца, што павукі, жабы, яшчаркі і ўсякі гад лезе на яго. Хворы крычыць,

адбіваецца, хаваецца ад іх, зрывае з сябе вопратку, бо яму здаецца, што ўжо і на яго паналазіла ўсялякай брыды. Яму здаюцца чэрці, што перад ім крыўляюцца, высалупліваюць языкі, дражняць яго. Небарака ня ведае, дзе ад усяго гэтага падзецца, бяжыць далёка, ня гледзючы, і бывае так, што апынецца дзе ў яме, альбо ў рацэ, а той зарэжыцца. Такая хвароба толькі ў п'яніц і бывае, бо здараецца ад таго, што алкаголь атручвае мазгі.

„Белая гарачка“ мучыць хворага колькі дзён, а то і тыдняў. З яе ня ўсе паміраюць—некаторыя ачуняваюць. Але такога хворага ня можна трымаць дома, трэба адвезьці ў шпіталь. Бо дома хворы можа вялікай бяды нарабіць і сабе і людзям. А ў шпіталю яго добра даглядаць будуць, і там ён скарэй ачуняе.

А колькі людзей чорт альбо ведзьма вадзілі. І ня з кім цввярозым гэтага ні было, а ўсё, як ішоў з шынку, або з хрысьцінаў, ці з балю. Я ведаю добра, што вясковыя людзі страх як вераць у тое, што ёсьць ведзьмы, што чорт водзіць, і сьмяюцца з таго, хто кажа, што нічога гэтага няма. А я вам, людзі добрыя, скажу так: не давайце нікому веры, калі чуеце часамі гутарку пра ведзьмаў ды пра чарцей: нічога гэтага няма. Гэта хворым, атручаным мазгом здаецца ўсякая нечысьць. Кіньце піць гарэлку, чытайце разумныя кніжкі, вучыцеся, працірайце сабе вочы, і вы тады самі пабачыце, што я кажу праўду. А калі яшчэ цяпер ня верыце тэй пр ўдзе, што я кажу вам пра ведзьмаў, пра чарцей і пра дамавікоў, дык толькі праз тое, што вам ня ведама навука,

даіцё веры таму, што вам дзяды і прадзеды, такія-ж цёмныя як і вы, казалі, а вы, ня ведаючы праўды, таму паверылі. А як даведаецца тэй праўды, што навука кажа, зробіцеся асьвечанымі людзьмі, тады пабачыце, што я да рэчы кажу.

Я раскажаў тут пра многа хваробаў, што бываюць ад гарэлкі. Скажу яшчэ пра адну надта страшную і цяжкую—пра вар'яцтва. Алкаголь патрохі псуець мазгі і, урэшці, яны саўсім робяцца хворымі, і тады чалавек вар'яцее. А вар'яцтва—гэта вялікае няшчасьце і самому хвораму і яго сям'і. Яму мука, а на яго глядзець яшчэ горшая мука. Кожны мусіць скажа, што лепі ўжо сьмерць чымся вар'яцтва. Праўда, вар'яцеюць людзі ня толькі ад алкаголю; ёсьць і такія, што на іх няшчасьце напала і не праз п'янства; але-ж шмат, надта шмат такіх, што захварэлі толькі праз алкагольную атруту. Доўгі час запісвалі, колькі ў якім краі ўжываюць людзі алкаголю і колькі там вар'ятаў. І давялі, што дзе ўжываюць болей алкаголю, там і вар'ятаў болей. Вось, скажам, у Шатляндзі п'юць шмат, і там на 563 чалавекі здаровых прыходзіцца адзін вар'ят, а ў Гішпаніі п'юць мала, і там адзін вар'ят прыходзіцца на 7185 здаровых людзей. Ужо гэта адно паказвае, што людзі вар'яцеюць праз алкаголь.

З таго, што тут было гаворана, выходзіць, што няма ў чалавечым целе нічога такога, чаго-б ня здужала алкагольная атрута. Яна забівае, псуець усё, пачынаючы з мазгоў і канчаючы скурай на целе. І гэта бывае ня толькі з самымі горкімі п'яніцамі. не, алкаголь нікога ня мілуе. Ні адна чарка гарэлкі целу ня мінецца: яна зробіць

сваё дзела. Толькі вялікаму п'яніцы алкаголь псуе здароўе хутка, адбірае і розум, і сумленне, і сорама, а хто п'ець патрохі, ён і здароўе псуець патрохі. І хоць патрохі, але пэўнай сьцежкай вядзе да труны.

Ня толькі ў п'яніцы, але і ў таго, хто патрохі п'ець, жалудак, і сэрца, і печані, і кішкі, і мазгі ня бываюць такія, як сьлед ім быць: алкаголь іх пераменіць і яны становяцца хворымі. І доктар, абгледзіўшы хворага, зразу можа ўгадаць, што той чалавек ужывае алкаголь, хоць бы ніколі перад гэтым яго ня бачыў і нічога пра яго ня чуў.

Урэшці ня трэба пачынаць нават патрохі піць гарэлку, віно ці піва хоць бы і праз тое, што ніхто-ж ня стане п'яніцай адразу, а кожны пачынае піць патрохі, і кожны, хто п'е патрохі, можа няпрыкметна для сябе стаць п'яніцам. Асабліва дзецям шкодна даваць гарэлку. Я ведаю, што на вясельях, на хрысьцінах, альбо на Вялікдзень дзецям даюць піць гарэлку. Гэта — страшэнны грэх, бо тая атрута дзецям яшчэ дужэй шкодзіць, чымся сталым.

Можа хто п'ючы так скажа:

„— Ну, добра, я веру, што алкагольная атрута псуе мне здароўе, што я памру праз яе. Але каму да таго дзела? Мне падабаецца піць, дык і п'ю, і ніхто за мяне не адпаведае, а адкажу я сам сваім здароўем“.

А я скажу на тое, што так думаць ня можна, бо дужа абмыляецца той, хто мысліць, што шкода ад алькагольнай атруты толькі адзавецца на ім самым. Тым то і страшна гэтая атрута, што

яе выдыхаюць ня толькі самі тыя, што ёй атручваюцца.

Людзі кажуць: „Якія карэньня, такое і насеньне“, і гэта давяроная праўда. Дзеці часта бываюць падобныя да сваіх бацькоў і матак ня толькі абліччам, але і ўдачай. Не дарма ж пяюць: „Які бацька, такі й сын“. Сваручыся на каго, альбо хвалячы, людзі кажуць: „у яго і бацька быў такі“, або: „у іх ўвесь род такі“. Жэнючы сына, ці аддаючы дачку добрыя бацькі дбаюць аб тым, каб парадніцца з добрым родам, а не з якім там зладейскім ці п'яніцкім, ці з хворым, бо ня хочудь, каб іх унукі ўдаліся ў той род. Вось-жа і бачым, што людзі самі закемілі, што да чаго прыхільны бацька ці маці, ці нават дзед, баба, — да таго часта прыхільныя бываюць і дзеці, і што ў хворых бацькоў і дзеці ня будуць здаровыя. П'ючыя бацькі няхай-жа добра помняць, што п'ючы гарэлку, ці якія іншыя алкагольныя напіткі, яны перадаюць дзецям любасьць да алкаголю. І тую любасьць перадаюць аднакава і п'яніцы і тыя, што п'юць патрохі. Бацька любіў гарэлку, але піў яе патрохі, а сын, што пераняў ад бацькі ахвоту да гарэлкі, п'ець яе ўжо далёка не патрохі, і робіцца добрым п'яніцам. Яшчэ і так бывае, што сын у п'яніцы будзе няп'ючы, бо з маленства бачыўшы, якое ліха было сям'і ад бацькавага ці матчынага п'янства, ён пераможыць сваю любасьць да гарэлкі і ня п'ець яе; але дзедава ўляганьне да гарэлкі адзавецца і на ўнуках. Бо таксама, як абліччам унукі часта да дзеда падобны, так і ўдачай.

З гэтага бачым, што ў п'ючых бацькоў і патомкі будуць п'ючыя. Быць п'яніцай — вялікае ня-

шчасьце. І гэта няшчасьце губіць чалавека часта толькі за тое, што яго бацька ці дзец любілі гарэлку. Ці добра-ж гэта?

Але на гэтым яшчэ не канец ліху. Дзеці п'ючых бацькоў маюць ад іх ня толькі любасьць да алкаголю. Я ўжо казаў, што п'ючы чалавек ніколі не бывае саўсім здаровы, бо алькагольная атрута каму хутка, а каму патрохі забіваець цела. У нездаровых бацькоў і дзеці родзяцца нездаровыя. Вы добра прыгледзьцеся, дык і самі пачачыце, што ў п'ючых бацькоў дзеці часта бываюць залатушныя ці калекі. Бедныя маткі шмат клопату маюць з такімі няшчаснымі дзецьмі, пакуль яны павырастаюць. Ні адна маці, не сыцярпеўшы скажа:

„Хоць бы ўжо багі яго забралі, каб і само ня мучылася і мяне ня мучыла“.

І яно часта так стаецца, бо такія дзеці часта ўміраюць малымі.

І то праўда, што лепі, як які калека ці проста кволае дзіцяне памрэць, бо невялікае дабро будзе з яго, як вырасьце. Найчасьцей калекі хутка старэюцца і чуць цягаюцца, і дзеці іх збольшага такія-ж няшчасныя бываюць, як бацька ці маці. Вось так і гінець пакаленьне за пакаленьнем; і пакутуюць дзеці, за бацькоў сваіх.

Яшчэ і так бывае, што жыве, жыве чалавек, а тады і звар'яець. І дзівяцца людзі, і ня ведаюць — ад чаго гэта сталася. І ня хворы чалавек быў і ня п'яніца, а звар'яцеў. Можна быць гэта ад ворагаў зроблена, альбо якая кара? Зараз дагадаюцца і хто зрабіў і за што зрабіў, і клянуць таго ворага. А ворага ня трэба сярод чужых шу-

каць, бо як прыпомніць добра, дык і выявіцца, што ў родзе таго чалавека нехта любіў і добра ўжываў гарэлку, а цяпер і прыходзіцца за яе адпакутаваць вар'яцтвам таму, хто можа яе і не каштаваў. Няхай жа бацькі і маткі ніколі не забываюцца, што тыя чаркі, якія яны выпіваюць дзеля таго, каб смашней елася, ці каб весялей з людзьмі гаманілася, — адаб'юцца на іх дзецях і давядуць іх да калецтва, да вар'яцтва, а то й да вастрогу.

Можа хто скажа, што калі-б па праўдзе алкагольная атрута была-б так страшная, дык дагэтуль усе людзі былі-б хворыя ці вар'яты. Але-ж не забывайцеся і таго, што гарэлку ня так то даўно сталі піць, можа яшчэ і чатыры сотні гадоў ня мінула, як яе выдумалі. Але на людзях ужо прыкметна, што і за гэты час яна нарабіла шмат шкоды. Старыя людзі кажуць, што ўперад хваробаў было меней і людзі былі здаравейшыя. І гэта праўда. Тое самае і дактары кажуць, бо яны запісваюць усіх тых хворых, якіх лечаць, і выходзіць, што чым далей, дык хворых і вар'ятаў усё павялічваецца. І ў гэтым надта вінен алкаголь, бо ён ёсьць вялікі вораг для людцкога здароўя.

Цяпер-жа падумаіце, людзі добрыя, да чаго мы ідзем? А вось да чаго: як не пакінем ужываць алкаголь, дык нашыя патомкі дажывуцца да таго, што саўсім нікчэмныя стануцца: п'яніцы, бязсільныя, бязвольныя, калекі, вар'яты. А каб гэтага ня было, то мы мусім заракчыся ўжываць алкаголь, мусім пачаць новае жыццё, стацца назаўсёды цьвярозымі. І тады людзі стануць здаравейшымі і шчаслівей зажывуць на сьвеце.

IV. Якую шкоду робіць гарэлка нашай душы.

Ня мала я гаварыў пра тое, якую шкоду робіць гарэлка нашаму целу, цяпер яшчэ скажу, якую шкоду яна робіць нашай душы.

Ніхто ня скажа, што надта чыста душа ў душагуба, у ката, у злодзея. Падлічана, што большая частка астрожнікаў, зладзеяў і душагубаў папалі ў вастрог праз гарэлку, бо яны альбо самі яе пілі, альбо пілі іх бацькі. Не дзівіцеся таму, што дзеці ў п'ючых бацькоў робяцца вастрожнікамі. Раз тое, што яны самі п'юць; а калі іншыя з іх і ня п'юць, дык іх пусьцілі на сьвет такія бацькі, што атруцілі сабе мазгі алкаголем, прапілі ўжо сваё сумленьне. А парадзіўшыся ад такога бацькі, ды яшчэ бачыўшы дурныя прыклады ад яго, і дзеці стануцца дрэннымі грамадзянамі. Ці можа п'яніца жыць чэсным жыцьцём? Не, ня можа. У п'яніцы мазгі атручаны, і ён ужо ня можа добра разьбіраць, што робіць. Ён знае адно: я хачу гарэлкі і мушу яе дабыць. Калі на тое, каб яе дабыць, трэба лгаць — ён лжэць; трэба пацягнуць што з дому — ён цягне, ня думаючы пра тое, што ён сваіх-жа дзяцей абкрадае; няма чаго пацягнуць з дому — ён палезіць у чужую хату, а на гарэлку сабе раздабудзе. Пад п'яную руку ня страшна ні забіць, ні падпаліць. Іншы напіўшыся наробіць ліха, а праспаўшыся, ня дужа і помніць, што нарабіў. А колькі гора пазнае сям'я ад п'яніцы, коькі сваркі і пабояў выцярпіць няшчасная жонка і дзеці, колькі сьлёз выльлюць яны праз гарэлку. А п'яніца нічога гэтага ня бачыць. Каб у яго былі мазгі не атручаны, дык ён мог-бы лепі сказаць, не рабіў-бы ён тады такога. Праў-

да, бывае ў нас, што і няп'ючы чалавек паб'е сваю жонку. Як спытаеш „за што?“, дык кажа: „За дзела, — яна таго зарабіла“. Няма за што хваліць і няп'ючага чалавека за бойку, бо бойка — злое дзела, і муж ня мае права біць жонку. Б'юць мужы жонак сваіх не па праўдзе, а праз тое, што сілу ў руках большую маюць. На дабро трэба пакіроўваць словам добрым, а не кулаком.

Вось-жа, кажу, на жаль вядзецца ў нас тое, што і няп'ючы чалавек ударыць сваю жонку; але ж усякі скажа, што ніколі ён ня будзе так біць і так зьдзекавацца з жонкі, як п'яніца, бо ў п'яніцы няма жалю ў сэрцы. А ўжо напэўна ніхто ня ведае чалавека няп'ючага і ня п'яніцкага роду, каб ён абкрадаў каго-небудзь, а тым болей сваю сям'ю.

Цярпіць бедная жонка пабоі і ўсякія зьдзекі ад свайго мужа, цярпіць сорам ад людзей, думаючы і спадзяючыся, што хоць мо' ад дзяцей ёй будзе радасьць, а тут і дзеці падраснуць ды і пойдучь бацькавай сьцежкай, разьмінуўшыся з праўдай і з добрым чэсным жыцьцём.

А як сварацца п'яніцы! А ці-ж сварка робіць нашу душу чыстаю?

Дап'ецца чалавек да таго, што ўжо ніякае злое дзеля яму ня страшна і пойдзе біцца ці красьці. Ён ужо сумленьне саўсім прапіў. Калі яшчэ трохі нешта добрае варушыцца ў душы, дык трэба яго прыдавіць. А прыдавіць чым? Ёсьць вядома, гарэлкай. Вы-ж самі падумаіце, што і злодзей і разбойнік і душагуб, ідучы на сваё страшнае дзеля, абавязкова вып'е гарэлкі „дзеля

сьмеласьці“. І тое праўда, што як ён выш'е, дык зараз смялейшым станецца, бо мазгі яго замарочацца, замоўкне і тая кропачка сумленьня, што яшчэ засталася ў душы і паказвала яму, што ён ідзець на злое дзела. За чарку гарэлкі п'яніца ўсё аддасьць і прадасьць.

Добрага, чэснага чалавека шануюць і паважаюць. А ці бачылі, каб калі хто-небудзь паважаў п'яніцу? Ня то што чужыя людзі, а і свае родныя, свае дзеці не шануюць, ды зьневажаюць яго. Ды і за што яны маюць яго шанаваць? Што яны добрага ад яго бачаць? Яны бачаць толькі, што іх бацька ёсьць глум і сьмех для людзей і самі перастаюць паважаць яго.

А які з яго гаспадар? Пра тое няма чаго і казаць, бо ўсе бачылі і ведаюць, як гаспадараць п'яніцы, як добра яны ўмеюць пераводзіць спадчыну ад бацькоў і тое, што сваея працай загадавалі, пакуль яшчэ ня зналіся з чаркай.

Вы скажыце, можа, што я тут пра вялікіх п'яніцаў апавядаю, а іх то ня так ужо і шмат, а што збольшага людзі п'юць патрохі і не прапіваюць розуму і сумленьня, не паскудзяць сваея душы. А я ўзноў-жа скажу на гэтак: хто п'ець патрохі, той ня можа паручыцца, што праз месяц, праз год ён ня станецца п'яніцай. Ці-ж кожны з нас ня бачыў, як паважны чалавек патрохі-патрохі ды і дап'ецца да таго, што пад тынам валяецца. Далей калі бацька п'ець патрохі, дык часта бывае, што дзеці яго будуць піць ужо не патрохі, бо ў іх натуру ад бацькі пяройдзе любасьць да алкаголю, не саўсім здаровае цела і атручаныя мазгі, і яны ўжо ня будуць мець сілы ўтрымацца ад

п'янства, стануць няшчаснымі п'яніцамі, а можа і вар'ятамі ці астрожнікамі.

Яшчэ скажу, што ня толькі п'яніцы, але і тыя што патрохі п'юць, часта робяць праз гарэлку надужыцьця. Возьмем былы валасны суд: судзьдзі выбіраліся, з людзей паважаных. Ці-ж па праўдзе яны свой суд судзілі? А так судзілі: як хочаш выйграць суд, станоў судзьдзям кварту, ці сколькі там трэба, дык і высудзіш, хоць твая скарга і непраўдзівая. І вось судзьдзі, ня п'яніцы, а такія людзі, што толькі патрохі пілі, за гарэлку рабілі не напраўдзе. Таксама робяць і старшыні, і старасты, і так ужо павялося, што за дзелам у воласьць без гарэлкі і не хадзі.

Людзі ня жывуць адзінотамі, так, каб толькі сваю гаспадарку знаць ды і годзі. Людзі жывуць грамадамі, і ёсьць такія грамадзкія справы, што ўсе людзі мусяць іх спаўняць грамадой. Грамадзкія справы, гэтыя справы ўсіх тых людзей, што жывуць у грамадзе, і людзі мусяць рабіць іх так, каб з іх усей грамадзе, а значыцца і кожнаму чалавеку выходзіла добра. А як-жа да праўды тыя грамадзкія справы робяцца? Вось, скажам прыкладам, трэба выбіраць старшыню. Людзі ведаюць, што як выбраць, скажам, Пятруся, дык ён будзе добрым старшынёй, а як выбраць Гальляша, дык ён будзе старацца не аб карысьці для грамады, а пра сваю кішаню. Але Гальляшу надта хочацца быць старшынёй і ён ставіць грамадзе колькі вёдраў гарэлкі, і грамада за тую гарэлку выбірае яго, добра ведаючы, што Гальляш старшынёй будзе на шкоду, а Пятрусь быў-бы на дабро грамадзе. Але Пятрусь гарэлкі не паставіў, а Гальляш

паставіў, так і выбралі Гальляша. Таксама праз гарэлку ўсякі шмат чаго выйграе ў грамадзе. За гарэлку грамада, схававшы на сяньня свае сумленьне, адбірае надзел у ўбогага і аддае багатыру. Шмат, шмат чаго рабілася і робіцца ў грамадзе не па праўдзе, за гарэлку. А ці-ж у грамадзе ўсе самыя п'яніцы? Не, п'яніц там мала, а больш усё такія, што п'юць патрохі.

Ах, як дурна цяпер робяцца грамадзкія справы. Вінавата ў гэтым шмат цямната людцкая і гарэлка. І калі ня кінуць людзі піць гарэлку, дык далей яшчэ горш будзе, бо ад гарэлкі людзі будуць горшымі ня толькі целама, але й душою: праз гарэлку прывыкнуць рабіць не па праўдзе, і затуманены розум нічога ня зможа да пуцьця абдумаць. І ўвідзець сьвет і вучыцца ня можна праз гарэлку, бо вучацца людзі добрыя кніжкі чытаючы, а нам некалі чытаць: у нас так завялося, што як ёсьць вольная гадзінка, дык лепі за чаркаю, а не за кніжкай пасядзець. Але-ж ня трэба, каб так было. Добрыя, разумнейшыя людзі мусяць і словам і дзелам навучаць другіх людзей, што так рабіць нельга, што трэба ратавацца ад алкагольнай атруты і не даваць гарэлцы панаваць над душой чалавека.

Ахвяры п'янства бесканечны. Вучоныя людзі даказваюць, што „нішто на сьвеце не прычынае людзям гэтулькі хваробаў і нэндзы, як п'янства“ і што „п'янства робіць больш шкоды і спусташэньняў, чымся заразныя хваробы, голад і вайна, узятыя разам“. Вось якія горкія skutкі ад горкай „гарэліцы“.

Колькі траціцца на алкаголь?

Вось жа і бачыце, што няма чалавеку з алкаголю ніякай карысьці. Ад яго ня станеш разумнейшым, бо ён ачмучае розум, ня будзеш весялейшым, а толькі безсаромным, бо ён глушыць, прысыпляе сорам; ён не дадае сілы, ня грэіць, не падмацоўвае здароўя, а толькі псуець. І яшчэ ён шкодзіць ня толькі целу, а й душы, бо праз яго чалавек кідае жыць па праўдзе і робіць усялякія злачынствы.

А колькі ліха і няшчасьця ўсякага робіць алкаголь. Колькі гаспадарак зьвялося, і паважныя людзі гаспадары, сталі сьмехацьцём людцкім праз яго. Колькі сьлёз лілося і льецца праз яго. Таго ніхто не лічыў і ня мерыў, але кожны шмат, шмат бачыў.

Так, людцкой мукі і сьлёз не падлічана. Падлічана, што большая частка зладзеяў, разбойнікаў, душагубаў, вар'ятаў, прыдуркаватых і калек зрабіліся такімі праз алкаголь. Яшчэ падлічана, колькі людцкой працы ідзець на тое, каб дабываць гэту страшную алкагольную атруту. І выходзіць, што ў Эўропе ня менш, як адна дзясятая частка ўсяго хлеба ідзець у бравары, і там з яго робяць гарэлку і піва. Потым дзiesiąткі тысячаў дзiesiąцін зямлі засаджана вінаградом, і з яго робяць віно—той-жа самы алкаголь. Каля таго хлеба і вінаграду, па браварох, па шынкох, ды па піўных і ўсюды, дзе прадаюць гарэлку, віно і піва, працуець ня менш дзясятай долі ўсіх людзей, што жывуць у Эўропе. Вось-жа і выходзіць, што ня менш як адзін чалавек з дзiesiąцёх увесь век працуе на тое, каб вырабляць алкаголь і прада-

ваць яго. А колькі-ж яшчэ трэба працаваць, зарабляючы грошы на тое, каб купіць гарэлкі? Колькі дарагога часу марнуюць п'яніцы, а гаспадарка праз тое нішчыцца. І каб той хлеб не пераводзіць на атруту, дык шмат галодных мелі-б што есьці; і каб праца і тыя грошы, што ідуць на алкаголь, заставаліся ў сваёй гаспадарцы, дык куды лепі, багацей, шчасьлівей і весяляй жылі-б людзі, чым цяпер жывуць. Паменшала-б і гора, паменшала-б і сьлёз.

Няхай, хто ахвочы, падлічыць, колькі ў яго сяле за мясаед патрачана на гарэлку на адны вясельлі. Пэўна шмат. А якую ўцеху мелі людзі за тыя грошы? Паўпіваліся, нагаварылі такога, што пасья цьвярозаму і самому сабе сорамна сказаць, а некаторыя яшчэ пасварыліся, а то й пабіліся. А па вясельлі голавы балелі, людзі хварэлі. Яшчэ яны адно такое мелі, чаго зразу і ня могуць бачыць: моцна папсавалі гарэлкай сабе цела і душу.

Але-ж кажуць, ня можна без гарэлкі, так ужо вядзецца. і ня нам бацькаўскі звычай ламаць. І вось як давядзецца сына жаніць, ці дачку аддаваць, а яшчэ чалавеку небагатаму, дык зараз першая думка пра тое, дзе грошай на гарэлку ўзяць? І вось зараз хлеб, які ёсьць — прадасьць ці павядзе цялушку прадаваць, альбо карову, часам апошнюю. А пасья самому хлеба ня хваце, а цялушка і ў сваёй гаспадарцы мусіць добра прыдалася-б, а дзеці без малака застаюцца і можа не на адзін год, бо хто-ж ведае, калі ён на карову ўспаможыцца. За тое-ж гарэлка на вясельлі была, і чмялі ў галаве добра гудзелі!

А ў каго прадаць няма чаго, дык трэба ў доўг узяць. І бярэць у доўг, а тады можа колькі гадоў трэба будзе адрабляць за доўг і за працэнты.

А на што гэта ўсё, калі надта добра можна і без гарэлкі вясельле адбыць? Ды яшчэ і лепі без яе: і весялей і здаравей. Вось, прыкладам, недалёка ад Менску адзін чалавек сына жаніў, і сын сказаў бацьку, што ён хоча справіць вясельле без гарэлкі. Бацька ўпіраўся і сказаў: „Як гэта? Мы ў людзей бывалі і гулялі, а цяпер людзей да сябе не паклічым. З нас-жа сьмяяцца будуць. Сорамна будзе людзям у вочы глянуць!“ А сын яму на тое: „Ці-ж я кажу, каб людзей ня клікаць? Не, мы людзей паклічым і пачастуем іх, але толькі каб не было ні гарэлкі, ні віна, ні піва“. І так па-сыноўнаму і сталася. Папрыходзілі людзі, іх стравай добрай і гарбатай частуюць, а гарэлкі — ані ў зуб. Гасьцём надта было дзіўна гуляць на такім вясельлі і празвалі яны тое вясельле „гарбатным“, бо на ім замест гарэлкі пілі гарбату. Адбыўшы вясельле, шмат пра яго гаварылі і дагаварыліся да таго, што пачалі казаць: „Не, ён такі добра надумаўся, што „гарбатнае“ вясельле зрабіў. І сам ня надта страціўся, і нам весела было, і голавы не балелі“.

Вось-жа і бачыце, што чалавек ухітрыўся ўчаставаць людзей і без гарэлкі і сьмехацьцём людцкім ня стаўся. Цяпер у тым сяле ўжо сьмялей будуць другія спраўляць „гарбатныя“ вясельлі, бо ўжо там гэта дзела пачата. І хоць на тое і не вялікай сьмеласьці трэба, але ўсё-ж ня кожны адважыцца стары звычай ламаць. Праўда, ёсьць

шмат добрых старых звычайў, і ня сьлед іх ламаць, а гэты звычай гарэлачны зламаць трэба. Ды ў ім ужо трохі і зламана, толькі, на жаль, не на дабро, а на зло. Вось скажам, ці відана з прадвеку, каб дзяўчаты пілі? Казалі, што „дзеўка, то кветка“, а цяпер тыя „дзеўкі-кветкі“ смокчуць „у складчыну“ гарэлку нараўне з дзяцюкамі, а на другі дзень і пахмяляцца бягуць. Такой гадоты ў старня часы не бывала. А хто ў гэтым вінен? Не дзяўчаты, не. Бацькі і маткі вінны, бо ад іх дзеці і ахвоту да гарэлкі маюць, і піць яе навучаюцца.

Добры прыклад—вялікая справа. Вось няхай ў кожным сяле які адзін разумны чалавек выгнаць з сваёй хаты гарэлку і пачне адбываць хрысьціны, вясельле і Вялікдзень без гарэлкі, дык пабачыце, што й яшчэ знойдуцца такія, што яго сьледам пойдучь. Такі чалавек добрую справу сваёй грамадзе зробіць і ня раз яго ўспомняць людзі добрым словам і пасья сьмерці.

А як будзем мы так думаць, што калі бацькі гарэлку куплялі, дык і нам трэба купляць, і як калісь-т) нас частавалі, дык і мы мусімо частаваць, хоць ужо і ведаем цяпер, што ад гэтага частаванья толькі шкода будзе і нам і людзям, дык ня будзе ў нас дабра. Будзем хварэць, будзем нішчэць і сваіх дзяцей кволымі старцамі пуськаць на сьвет. Кажуць: „ці-ж адна гарэлка здароўе псуець? Як ня надта ёсьць што есьці, дык хоць гарэлкі і ня пі, а здароўе дрэннае будзе!“ Так, гэта праўда, што ў вялікіх недахватках жы-вучы, здаровы ня будзеш. Але-ж не забывайцеся і таго, што і гэтыя недахваткі часта бываюць праз гарэлку. Скажэмо, той бацька, што прадае

карову і за тыя грошы купляе на вяселье гарэлку, ці-ж ён ня сам адбірае ў дзяцей сваіх здароўе, пакідаючы іх праз гарэлку без малака? Палічыце тыя грошы, што траціць сяло на гарэлку, і скажыце па праўдзе, што як-бы тыя грошы замест гарэлкі ды павярнуць на гаспадарку, на вопратку, ды на добрую яду і кніжку, дык няўжо не памечышала-б беднаты.

А то яшчэ і так бывае: ў Слонімскім павеце ў Горадзеншчыне грамада не захацела даць яшчэ перад вайной 300 рублёў на школу і школа ня была збудована там. А „манаполька“ ў тым сяле што год прадавала гарэлкі на 12.000 рублёў. За тыя грошы не адну, а 40 школаў збудаваць можна было-б.

Зло ад гарэлкі—цяжкае зло. Алкаголь—страшны вораг людцкі, і для ўсіх людзей: і для п'ючых і для няп'ючых; а дзеля гэтага ўсе, у каго ёсьць кропачка розуму ў галаве, хоць іскрачка жалю ў сэрцы, павінны змагацца з алкаголем і перамагчы яго злую сілу.

Але як змагацца? Якія ёсьць да таго спосабы?

VI. Як людзі змагаюцца з алкаголем.

Перш-на-перш, кожны, хто думае, што ад алкаголю няма людзям ані якой карысьці, а ёсьць толькі шкода, мусіць выгнаць алкаголь з сваей хаты і ніколі, ні для якой урачыстасьці яго ня купляць. І дзе-б той чалавек ня быў—ці ў гасіцёх, ці ў грамадзе,—нідзе ён ні павінен піць нічога алкагольнага. І яшчэ яму патрэбна старацца, каб і яго дзеці ня пілі; ён павінен расказваць

людзям, якая ад алкаголю шкода і мусіць хіліць да таго, каб яны кідалі піць... Знойдуцца такія неразумныя, нядобрыя людзі, што будуць сьмяяцца з такога чалавека і тыкаць на яго пальцамі. Але гэтага баяцца ня варта. Сорам, калі сьмяюцца за нядобрае дзела, а сьмех за праўду ня страшны. На іх няма чаго зважаць, і трэба сваю праўду шырыць між людзьмі. Лепі сам-сабой быць і дабро рабіць, чымся ісьці сьледам за хвораі духам кампаніяй.

Гэтак кожны паадзіноццы можа рабіць. Але-ж даўно ведама, што ўсякую справу лепі рабіць грамадой. І гэта праўда. У гэтай справе грамада і падмога таварышоў надта добрае дзела. Іншы і рад быў-бы пакінуць піць гарэлку і пакіне нават, а там ня ўцярпіць і вып'е. А як такіх людзей, што згаварыліся ня піць, ёсьць цэлая грамада, і яны адзін аднаму далі слова ня піць, дык ужо тады лягчэй і цярпець. Адно тое, што сорам перад таварышамі слова ламаць. А тады яшчэ і такая рэч: у нас ужо так пазвыкалі, што як сьвята, дык і пачаставаць прышоўшага трэба. Вялікім, скажам, сьвятам аднаму сядзець нудна і пойдзе чалавек да людзей, а там як раз гасьцей трактуюць—чалавек і не хацеў-бы піць, але тут ня кожны і выцярпіць, бо прымусяць. А як ён мае таварышоў няп'ючых, дык пойдзе да іх, і яны грамадой ці так пасядзяць пагамоняць, ці кніжку пачытаюць, а гарэлкі ў іх няма, і праз гэта няма ім ніякай пакусы. Ужо ўсе людзі пабачылі, якое зло ад алкаголю і як ад яго бараніцца. На тым баку зямлі, у далёкай Паўночнай Амэрыцы, ёсьць гаспадарства Паўночна - Амэрыканскія Штаты. Гэта

дзiesiąткі тры з паловай асобных штатаў ці маленькіх гаспадарстваў злучыліся ў адно вялікае гаспадарства; але законы кожны штат сам сабе і ўхваляе. Там справа пачалася так: зьбярэцца гурток людзей і дадуць адзін аднаму слова, што яны ня будуць піць нічога алкагольнага. Да тых гуртоў чым далей, тым болей людзей прылучалася. І ўрэшці іх стала так шмат, што цяпер ужо сем штатаў пастанавілі ў сябе такі закон, што ніхто ў іх штатах ня мае права вырабляць, альбо прадаваць алкагольныя напіткі. А ў шаснаццацёх штатах ухвалена, што іх кожны горад альбо сяло мае право забараніць гэта самае ў сябе. І ўжо шмат гарадоў і сёлаў у тых штатах завялі ў сябе той закон. Апошнімі часамі праведзены ўва ўсіх Паўночна-Амэрыканскіх Злучаных Штатах закон аб забароне вырабу і прадажы алкагольных напіткаў. Такая-ж забарона ёсьць і ў Саюзе Сацыялістычных Радавых Рэспублікаў.

У Англіі ўжо сем мільёнаў людзей ня п'юць нічога алкагольнага і мусіць быць і там хутка завядуць такі закон, які быў раней у тых шаснаццацёх амэрыканскіх штатах. У шмат якіх гаспадарствах заводзяцца таварыствы такіх людзей, што пастанаўляюць нічога ня піць і моцна трымацца тэй ухвалы і да іх далучаецца ўсё больш і больш людзей.

Урэшці возьмем Фінляндыю. Фіны жывуць далёка ад нас на поўначы. У іх таксама ёсьць такі закон, што кожная грамада мае права забараніць вырабляць і прадаваць у сваім сяле ці месце алкагольныя напіткі. І ўсе сельскія вобчыствы забаранілі ў сябе іх прадаваць і мала ня

ўсе забаранілі ня толькі прадаваць, але і вырабляць. У тых вобчыствах тры мільёны людзей, і вось яны ўсе згаварыліся на тым, што алкаголь для іх вораг, і што трэба з ім змагацца. І яны змагаюцца і перамогуць яго. Зямля ў Фінляндыі дрэнная: ўсё камень і камень. Трэба цяжка папрацаваць, каб яна радзіла хлеб. Ды і тэй зямлі у іх ня надта многа. Але-ж фіны добра жывуць, бо працуюць на сябе, а не на алкагольную атруту, не паменьшаюць сабе здароўя тэй атрутай, не затуманіваюць сабе розуму, а вольную гадзінку трацяць на тое, каб прачытаць, каб паўчыцца. Там няма непісьменных. Там кожны ўмее чытаць і можа з добрай кніжкі навучыцца, чаго яму трэба.

Ня трэба думаць, што няварта пачынаць з малога — вось як, прыкладам, самому кінуць гарэлку піць альбо невялічкую кучку людзей да сябе далучыць. З малога вырастае вялікае. Вось я вам раскажу, як рабілася ў Швэйцарыі—гэта таке невялічкае гаспадарства ёсьць у Эўропе. Там ужо здаўна былі такія грамады, што хто да іх прыстаў, той можа піць алкагольныя напіткі толькі патрохі, каб ня ўпівацца. Але з гэтага мала добрага было, бо некаторыя не маглі зтрымацца на малым і рабіліся п'яніцамі; ды і тым людзям, што пілі патрохі, алкаголь рабіў вялікую шкоду. Тады ў 1877 годзе адзін іхні поп па прозьвішчу Роша, пабачыўшы, што з іх таварыстваў добрага мала, надумаўся зрабіць нешта іншае. Ён сабраў шмат людзей і раскажаў ім пра тое, якая ад алкаголю шкода нават таму, хто яго п'е патрохі, і што трэба так зрабіць, каб саўсім яго ня ўжываць.

„Давайце,—кажа зараз заснуём такое таварыства няп'ючых людзей, што хто да яго далучыцца, той абяцаецца ня піць нічога алкагольнага. Спырша дадзём слова не на ўвесь век, а на колькі там часу, хоць на год; а там пабачым як яно будзе“.

Зараз ён узяў і напісаў: „Даю слова, што ад гэтага дня ня буду ўжываць нічога алкагольнага. Няхай бог мне паможа гэта датрымаць“. І ён першы падпісаў тую абяцанку. За ім зараз яшчэ двое падпісаліся. Трохі пачакаўшы, яшчэ некаторыя надумаліся; але ўсё-ж таго дня нямнога сяброў прыстала да новага таварыства—ўсяго 27 душ. Але на гэтым справа не замерзла. Што далей — тым болей людзей да таварыства далучалася. Праз год сябры ўзноў падпісалі абяцанку на колькі там часу, і так сабе справа патрохі пасоўвалася ўперад.

Што-ж з яе вышла? А вось што. Праз 19 гадоў ужо скрозь у Швэйцарыі былі людзі, што прылучыліся да таго таварыства. І нават ня ў самай Швэйцарыі, а былі яны і ў Францыі, і ў Нямецчыне і ў Аўстрыі і па другіх гаспадарствах. Усюды тыя людзі заводзілі такія свае невялічкія таварыствы, і ў 1894 годзе такіх таварыстваў было ўжо 566, і ў іх 21992 сябры, а з тых сяброў 6188 было такіх, якія калісь-то былі горкімі п'яніцамі, а як далучыліся да таварыства і пакінулі піць гарэлку, дык узноў сталі людзьмі. І гэта ня тое, што можа сяньня чалавек далучыўся да таварыства, а заўтра ўзноў п'яны будзе валяцца, — не: некаторыя ўжо адбылі сябрамі болей як год, другія болей як пяць гадоў, а іншыя болей ужо як дзесяць.

Сябрамі да таварыства далучаюцца як мужчыны так і жанчыны. Надта цяжка бывае ўгава-рыць людзей, што калі кідаць піць гарэлку, дык трэба кідаць саўсім, каб ужо ня піць ані трохі. П'яніцы часам просяць, каб хоць чарачку на дзень можна было піць, бо, кажа, ня вытрымаю, памру без гарэлкі. Гэта праўда, што п'яніцы цяжка сябе перамагчы, бо гарэлка так і цягне яго да сябе; але-ж тое толькі зпачатку, а далей усё робіцца лягчэй. І хто моцна пастанавіў пакінуць гарэлку і жыць пановаму, людцкім жыцьцём, той знойдзе сілу перамагчы сябе.

У Швэйцарыі не адно гэта таварыства, ёсьць яшчэ і іншыя.

Якая-ж вышла з іх карысьць? А такая, што некалькі тысяч людзей не атручваюць сябе алкаголем і ня пускаюць на сьвет нікчэмных, кволых дзяцей і калек, ня зводзяць гаспадаркі, ня робяць непарадку ў сям'і і ў грамадзе, ня ідуць з за гарэлкі на брыдкія справы.

А потым яшчэ такая карысьць, што цяпер у Швэйцарыі ўдвая меней людзей стала сядзець па турмах. Гэта засьведчыў самы галоўны начальнік у Швэйцарыі над судамі і над паліцыяй; прышоўшы на сход да сяброў аднаго таварыства, ён сказаў, што за тое трэба дзякаваць таварыствам, бо зьменшыўшы п'янства, яны зьменшылі і злачынствы.

Таварыствы заводзяць кніжныя склады і бібліятэкі, і ўсе сябры могуць чытаць там кніжкі і газэты, або браць дамоў; просяць вучоных людзей, каб у сьвята, ці там калі можна сабрацца, прыходзілі-б і расказвалі ім пра ўсякія навукі;

забудзяць тэатры. І яшчэ шмат прымысьляюць такога, каб сышоўшыся да грамады было людзям добра і весела без гарэлкі. І як прыдзе сьвята, дык ужо сябры таварыства ня нудзяцца і не разважаюць сябе гарэлкай, а маюць іншую разумную, карысную і вясёлую разрыўку.

У Англіі, Францыі, Бэльгіі, Швэцыі заведзены нават дзіцячыя таварыствы, найбольш пры школах. Дзеці-сябры тых таварыстваў — даюць слова, што яны нікалі ня будуць піць нічога алкагольнага. Сябрамі такіх таварыстваў ёсьць больш як чатыры мільёны дзяцей.

У нас таксама можна заводзіць таварыствы няп'ючых людзей. Мястамі такія таварыствы ўжо і заводзяцца. Калі людзі захочуць залажыць такое таварыства, дык трэба сыйсьціся, абмысьліць гэтую справу, папрасіць каго знаючага напісаць статут таго таварыства і заяву да адпаведнай улады аб зацьверджаньні, падпісацца пад статутом і пад заявай. Статут аб гэтым заўсёды будзе зацьверджаны і хутка, а тады ўжо можна рабіць усё, што напісана ў статуце.

VIII. Пра што ў гэтай кніжцы казана было.

Растлумачу яшчэ раз коратка пра ўсё тое, што ў гэтай кніжцы было казана.

Няпраўда, што з гарэлкі ці з якіх іншых алкагольных напіткаў ёсьць чалавеку карысьць. Няма з яго карысьці, а толькі шкода. Шкода-ж з гарэлкі гэтка:

- 1) Алкаголь псуець нашае цела, робіць яго

хворым, нягодным да працы. Ад яго людзі робяцца нядужымі і калекамі.

2) Алкаголь забівае наш розум, робіць яго дурным, а з дурнога чалавека няма ніякага пуцьця ні яму самому, ні сям'і і, ні грамадзянству.

3) Алкаголь забівае душу чалавека, бо п'яны не разьбірае, што добра і што дрэнна, а гаворыць пра ўсё паскуднае, ня стыдаючыся, і лаіцца, і б'ецца, і ўкрасьці можа, і сябе загубіць можа і другога чалавека на той сьвет адправіць.

4) Алкаголь забівае нашых дзяцей, бо п'яніца бацька, альбо маці перадаюць сваю ахвоту да гарэлкі і п'янства сваім дзецям, і дзеці становяцца п'яніцамі, а часам прыдуркаватымі, вар'ятамі, кволымі, а то й калекамі.

5) Праз усе гэтыя шкоды чым далей, тым людзі робяцца меней годнымі да працы, да разумнага дзела і слова, да праўдзівага, чэстнага жыцьця. Людцкая парода псуецца, горшае; стане болей дурных, нячесных людзей.

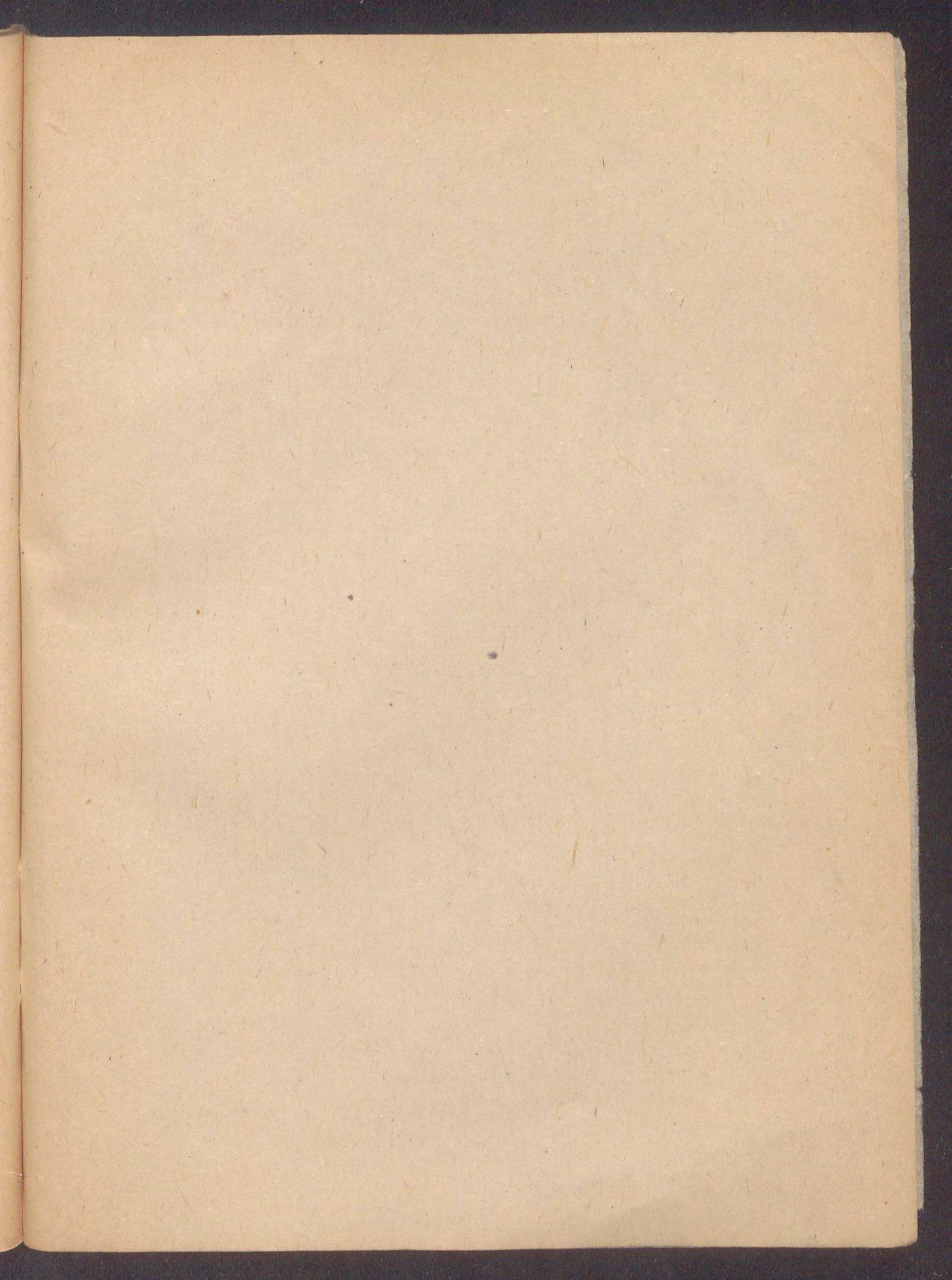
Вось-жа слухайце вы, усе тыя, што п'іце гарэлку ці якія алкагольныя напіткі: усхамяніцеся і не давайце веры тым неразумным, што кажуць—быццам нельга жыць без гарэлкі. Няпраўда гэта. Так кажуць вашы ворагі. Без гарэлкі можна жыць і трэба жыць без яе. Кіньце яе піць, калі хочэце быць людзьмі працавітымі, разумнымі, чэстнымі, добрымі і шчасьлівымі. А ня кінеце, дык загубіце і сябе, і сям'ю сваю і дзяцей сваіх.

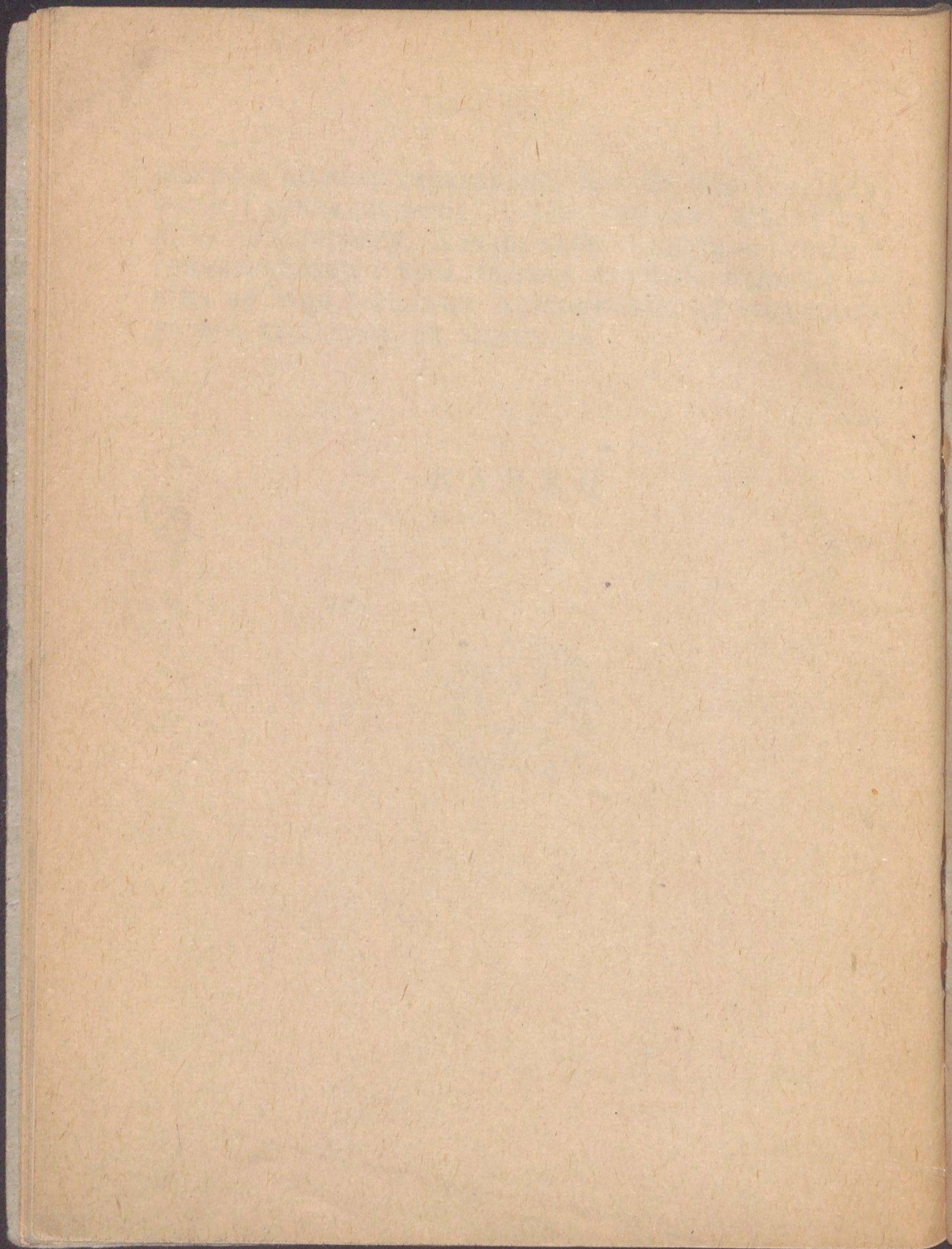
Пакуль людзі будуць піць алкагольныя напіткі, датуль не завядуць у сябе добрага ладу, датуль ня будзе ім шчасьця, а толькі будзе з

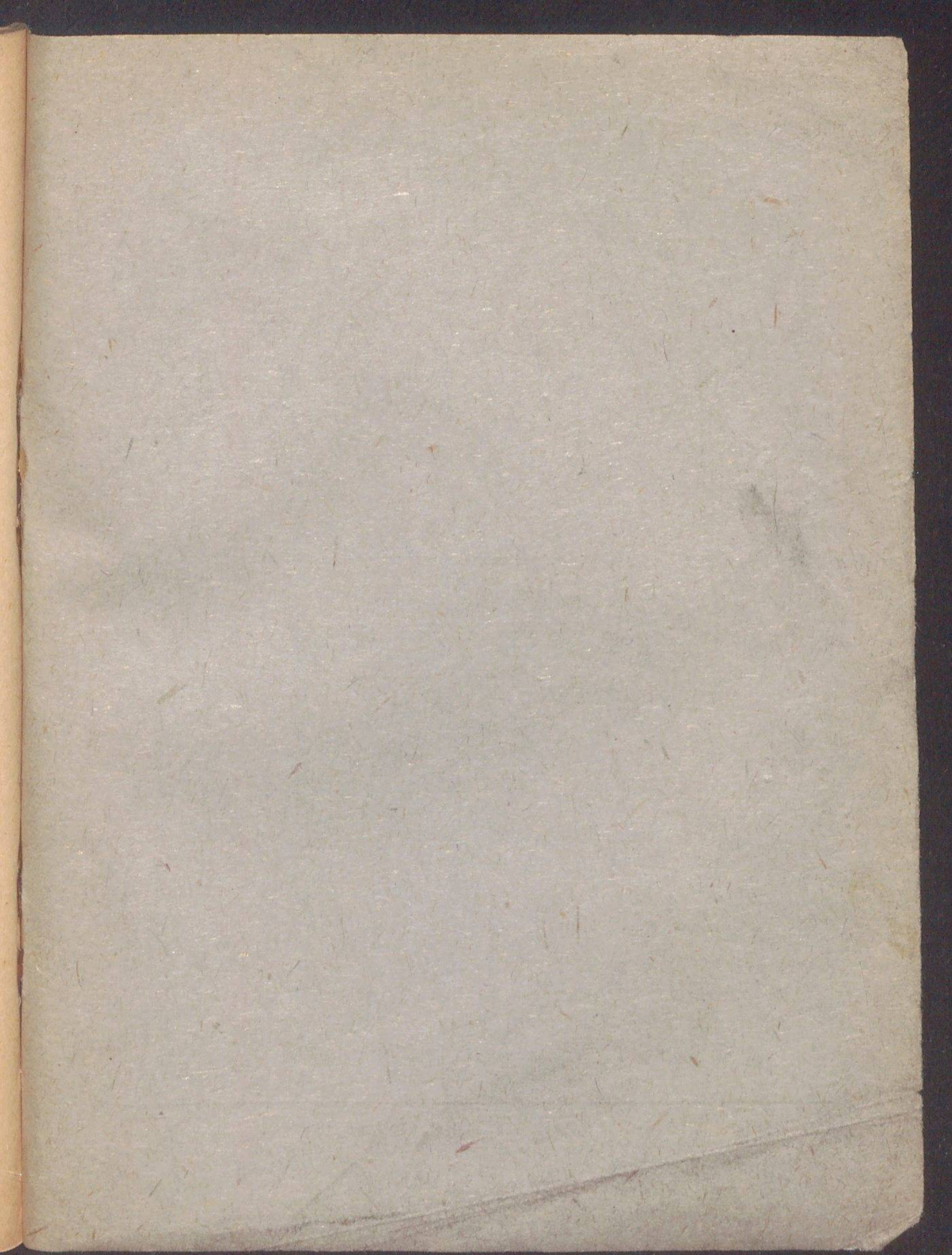
жыцьця цяжкае гараваньне. Хочэш сабе і дзецям
сваім і грамадзянству, і ўсім людзям ліха і му-
кі — пій гарэлку. Хочаш сабе і дзецям сваім і
грамадзянству і ўсім людзям лепшага жыцьця —
кінь яе піць і ўсякага адварачывай ад страшнага
ворага людцкога, ад алкаголю.

К А Н Е Ц .

Цана 60 грош.

Друкарня Левін і Сын. Вільня, Нямецкая вул. № 22.